

RAHVALUULET KODULOOS

Jüri Kuldkeppi mälestusvihikud. [Tallinn: T. Kuldkepp, 2007. 60 lk]; **Õlemä elon. Lugusid Kodavere murakus. Lood kogus Eevi Treial. Ranna, 2006. 96 lk; Põlvess põlve. Toimetaja ja väljaandja: Eevi Treial. [Kodavere], 2007. 95 lk; Põlvamaa muistendid. Toimetaja Rein Vill. Põlva, 2007. 116 lk.**

Tänapäevase küllaltki mahuka raamatutoodangu üks olulisi löike näikse olevat kodulooline kirjandus. Nii ulatuselt kui ka sisult on see väga mitmepalgeline: raamat võib haarata küla, valda, kihelkonda, maakonda, isegi mitut maakonda või tervet Eestit. Ent olen näinud ka talu ajalugu. Sisult võib vastav raamat olla ajalooline, ülevaatlik-kirjeldav, mälestuslik või pärimuslik. Just nimelt pärimuslikku leidub koduloolises kirjanduses üsna tihti, isegi valdavalt. Sestap ongi käesolevas tut-

vustuses osutatud mõnele enam-vähem folkloorsele teosele, mis ei tarvitse eriti tuntud olla.

Jüri Kuldkepp (1880–1966) oli Jakob Hurda kaastööline Pilistvere kihelkonnas aastast 1895. Tema mälestusvihikud sisaldavad mehe kogutud folkloorset materjali, mille puhtand kas saadeti Hurdale või jäeti mingil põhjusel saatmata. Raamatuke on uskumatult lohakalt välja antud: nummerdamata on nii leheküljed kui ka palad, korralik tiitelleht puudub jms. Segasest sissejuhatuses ei selgu raamatu tegelik autor: on see koguja Jüri Kuldkepp või hoopis „Kuldkeppide kroonika” kirjanija Jaan (lk 5)? Või on 1998. aastal Stockholmis kirjutatud saatesõna (autor Andrus Hans Kuldkepp) mõeldud hoopis teise raamatu (kroonika) tarvis?

Raamatus on 59 pealkirja all 212 pala, mis hõlmavad muistendeid, usun-

dilisi kujutelmi, rahvanaljandeid ja pajatusi, isikuloolisi mälestusi. Raamatukese teeb huvitavaks see, et kõik lood – ka pärimuslikud muistendid ja naljandid – on seostatud konkreetsete isikutega, enamasti Kuldkeppeidega.

Peab küll ütleva, et rohked joonealused viited nimelele ja sugulustastele (kaasa arvatud daatumid) pigem segavad lugemist kui aitavad orienteeruda. Mõistlikum ja informatiivsem oluks anda eraldi kas vastav teave või osa sugupuust.

Ka tekstides on mõningaid segadusi. Näiteks ei selgu, kes on minajutustaja tekstis „Roosi paber”? Kui tekstis „Tõnis Kõöhleri nägemus” on juttu Krimmi sõja medalist, siis peaks tegemist olema Nikolai I-ga, mitte Nikolai II-ga. Tekstis „Mart Teetsov ja kohtukull” esinev mõisnik on ilmselt Ditmar, mitte Titmar. Vaatamata editeerimise lohakusele on see huvitav raamatuke, mis on kõnekas nii pilistverelasele kui ka folkloorihuvilisele ülepea.

Raamatukese „Õlemä elon” on koostanud Kodavere kihelkonnas pensionipõlve pidav õpetaja Eevi Treial, kes tunneb oma ümbrust ja inimesi. Teose on välja andnud Sääritsa küla seltsing ja trükikulusid aidanud kanda paljud kohalikud inimesed. Sääritsa küla on peetud Kodavere murrakuala südameks. Raamatus on 78 teksti (nende seas 2 laulu või luuletust, 12 vanasõna ja 14 ütlust või kõnekäändu), sealhulgas ka Lauri Kettunen neljast viibimisest Kodavere kihelkonnas. Lisaks on Ann Kilk lugeja abistamiseks koostanud põgusa ülevaate Kodavere murraku iseärasustest (lk 4–6) ja Kodavere keele väljenditest koos kirjakeelsete vastetega (lk 73–81). Teose lõpul on „Veike sõnaruamat” (lk 82–92, 346 sõna).

„Õlema elon” koosneb olulises osas mälestustest, mida võiks tinglikult pidada ka pajatusteks. Vanasõnad ja kõnekäändud on aga kindlasti pärimuslikud. Sekka on sattunud ka etnograa-

filisi märkmeid: sulenoppimise talgustest (lk 5–10), kirikumõisa päevilistest (lk 14), esimesest televiisorist (lk 15–16), kuketapmisest (lk 25), vanadest toitudest (lk 66–68).

Lugusid on kirja pannud 13 asjaosalist. Kõige viljakam on olnud koostaja ise 19 teksti ja 12 vanasõnaga, järgneb Helgi Suluste 14 tekstiga. Tähelepanuväärne on see, et kõik kaastöölised on naisterahvad. Heal tasemel raamatust leidsin ainult kaks trükiviga: lk 14 ja 94 oli Agnese asemel *Anges* ja lk 51 inglid asemel *iglid*.

Igatahes peaks see raamat pälvima nii folkloristide kui ka murdeuurijate tähelepanu.

Eevi Treial on välja andnud veel teisegi raamatu: „Põlvess põlvve”. Toetajaid ei ole sedapuhku tiitellehel ega pöördel märgitud. Selles raamatus on Kodavere murrakut kirja pannud 26 kogujat, nimetatud on kuut jutustajat. Kirjapanijate seas on seekord ka seitse meest. Raamatus on kokku 118 proosapala, 3 laulu (või luuletust) ja 59 vanasõna või kõnekäändu. Neli kogujat olid esindatud ka eelmises raamatus: Helgi Suluste, Eha Annast, Leida Lepasepp ja mõistagi E. Treial. Ainult ühe tekstiga esinevad 11 isikut. Ella Viirmaa on jäädvustanud 41 teksti, Eevi Treial 37, Helgi Suluste 30 ja Heino Õunap 19. Teistel on kirjapanekuid alla kümne.

Raamat on oluliselt mälestuslik, ent sisaldab ohtrasti etnograafilis-olmelisi seiku mõisaorjusest kolhoositööni, samuti naljandeid, muistendeid ja eriti pajatusi. Viitaksin siin näiteks laptuumängu kirjeldusele (mis jääb küll paraku poolikuks) lk 13–15, kildudele mõisatööst lk 16–17, nekrutipüüdmisele lk 17, kolhoosielule lk 26–27. Lisaks veel lood ennustamisest vana-aastaõhtul lk 29, heinatööst lk 31–32 jpm.

Paraku on siingi nii trükivigu kui ka toimetamistöo puudusi. Lk 12 kõnelakse Ude Osvaldist, kellest juba kolme sõna järel saab Oskar, ent kolme rea

järel on taas Osvald. Trükivigu ma loendama ei hakka. Raamatu üldstiilist langeb välja avalugu (Jüri Vilde mõtisklus), mis pole ei murdeline ega mälestuslik, vaid kodukootult filosoofiline. Raamatu väärtus on tema tõsielulisus paaris pärimuslikkusega. Lisaväärtuseks kindlasti murdelisus.

Igatahes on tegu huvitava, isegi õpetliku raamatuga, mis paratamatult ütleb rohkem kohalikele – kellele on tuttavad nii kirjutajad kui ka lugude tegelased –, vähem võõrastele. Aga lingvistidele, murdeuurijatele ja folkloristidele on raamatuke igal juhul vajalik.

„Põlvamaa muistendid” algab Mari-Ann R Emmeli (ERA töötaja) saatesõnaga, toimetaja – ilmselt ka koostaja – Rein Vill kõneleb teose saamisloost. Raamat on sündinud 2000. aastal toimunud kogumisprojekti tulemusena ja nähtavasti kujunenud nii populaarseks, et on ilmunud juba kaks trükki (2003 ja 2007).

Materjal on esitatud neljas jaotuses: I. Asulad ja talud (29 teksti, 1 kaart, 3 fotot); II. Loodusobjektid¹ (kokku 125 teksti, 6 kaarti, 36 fotot); III. Arheoloogiamälestised² (kokku 39 teksti, 3 kaarti ja 7 fotot); IV. Ehitismälestised³ (kokku 19 teksti, 2 kaarti, 6 fotot, 1 joonis). N-ö süsteemiväliselt on lisatud veel pajatusi inimestest (4 teksti). Raamatus on seega 216 teksti. Nendest 41 on võetud teistest trükistest, 99 on saadud Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule arhiivist; 76 teksti on kohapeal kogutud. Kogujaid on olnud 18. See on juba läbinisti folkloorne teos,

¹ Jaguneb omakorda kuude alarühma: 1. Allikad, ojad, jõed (12 teksti); 2. Järved, sood, saared (33 teksti); 3. Kivid (15 teksti); 4. Mäed, orud, koopad (30 teksti); 5. Puud ja metsad (18 teksti); 6. Kiidjärve, Taevaskoja, Saesaare (17 teksti).

² Kolm alajaotust: 1. Linnamäed ja pelgupaigad (14 teksti); 2. Kalmed ja kabelikohad (12 teksti); 3. Pühapaigad (13 teksti).

³ Kaks alajaotust: 1. Kirikud (13 teksti); 2. Mõisad, veskid, kõrtsid (6 teksti).

mille väärtust tõstavad lisatud kaardid ja fotod.

Kahjuks ei saa tekstide esitussüsteemi pidada õnnestunuks. Nimelt on aluseks võetud objektide nimetuste tähestikuline järjestus. Kohalik elanik küllap teab, kus asub üks või teine objekt. Võõras aga vaatab kaarte hämmastusega: järjestikku esitatud objektid asuvad igaüks ise kandis. Vahest olnuks otstarbekam geograafiline järjestus, mis folkloristikas ju tavapärane: algul läänest itta, siis idast läände. Ülevaatlikkusest lähtudes tulnuks ehk kogu ainekist esitada valdade kaupa. Aga see on ainult retsensendi arvamus, kuid kindlasti toetaksid seda ka turistid, kes tahavad tutvuda Põlva folkloorsete vaatamisväärsustega. Võimalik muidugi, et koostaja eesmärgiks oli hoopis muistendimaterjali n-ö teaduslik ülevaade. Sel juhul on antud süsteem õigustatud ja koostaja(te) agarust tuleb kiita. Kahju ainult, et ei jõutud või ei osatud rohkem materjali esile tuua Eesti Kirjandusmuuseumist. Põlva kohapärimusi on seal kindlasti palju rohkem kui 99. Pealegi ilmneb viidetest, et Eesti Rahvaluule Arhiivis on läbi vaadatud 81 köidet, Eesti Kultuuriloolises Arhiivis 13 mappi ja Eesti Rahva Muuseumis viis köidet. See on teadagi üsna tühine osa kogutud ainesest, kuid teose koostamine oli ilmselt hobitöö ja pole alust ette heita, et ei ole kasutatud kõiki võimalikke allikaid. Lähtutud on ilmselt otstarbekuse printsiibist. Muide, kasutatud kirjanduse loendis on 15 nime-tust.

Esile tuleb tõsta, et üle kolmandiku esitatud ainesest on värskest kogutud. See näitab, et kohapärimus on veel elav. Kogujate nimistu raamatu alguses võinuks olla alfabeetiliselt järjestatud. Paraku ei ole märgitud kõiki kogujaid, tundub, et on esitatud ainult 2000. aasta kogumisprojekti osalenud. Kahjuks on meie aja tava see, et lähedasi või lausa korduvaid tekste on suhteliselt

palju. Samuti oodanuks rohkem murdekeelseid tekste.

Põlvale näikse iseloomulik olevat kive pükstes kandev Vanapagan. Seda motiivi leiame mitmes lõigus. Seevastu Kalevipoja-lood tunduvad olevat uue-
mast ajast ja seotud vastava trükiainese tundmisega. Kalevipoeg ongi Kirde-Eesti vägilane, Lõuna-Eestis on ta haruldane. Olemata küll muistendite eriteadlane, võib nentida, et Põlva

kohapärimus ei erine oluliselt Eesti muust kohapärimusest. Tuleb kiita agarat koostajat (või koostajaid), kes on andnud ülevaatliku tutvustuse Põlva kohapärimustest. Tuleb loota, et teisedki maakonnad sellest eeskujust lähtuksid. Nurisejaid võib ju palju olla, aga töö on tehtud ja raamat olemas. See ongi peaasi!

ÜLO TEDRE